

אגדותיו של יוסף אריכא

— מאת משה בן-שואל —

„כנסיים לאדם“ הוא קובץ עב־דפים שהופיע לאחרונה והוא מכיל בתוכו סיפורים ואגדות משל יוסף אריכא, מספר מובהק שבשנים האחרונות הפדיש כתיבתו לז'אנר ישן־חדש בספרותנו — הרומאן היסטורי (סנחריב ביהודה“ ו„סופר המלך“) והמתזה ההיסטורי („מול הרב“). בקובץ זה אנו מתוודעים, איפוא, בחזרה אל אריכא הנובליסט, מספר האגדות אף המשלים, שבהם על דרך הקיצור הוא „תופש“ עולם שלם של ערכים, של מוסר, או של סמל.

הקובץ (שהופיע בהוצ' „ניב“) מחולק לשלושה. החלק הראשון שבו מכיל 18 אגדות, השני — שש אגדות (ובפירוש לא סיפורים) בנות ימינו, וחלקו השלישי: שישה סיפורי קדומים.

כשלעצמי — מעדיף אנוכי דווקא את סיפורי־הקדומים של אריכא. הם שלמים יותר, אף־כי הם מהווים קטעים מן הרומאנים ההיסטוריים שלו — אלא שקטעים אלה עומדים בפני עצמם כקטעים עלילתיים בעלי אחרות, סגנונם מעוצב היטב ואין בו פגם. שפתם רהוטה ואינה מצוע־צעת — ומה שחשוב ביותר: קיימת בהם הגישה ה„שירה“ של יוסף אריכא בספרו משהו כלומר: אין הוא הולך סחור־סחור בנסותו לרקום עליה לה, אין הוא מתעסק ב„כתיבת“ נו־פים שאינם שייכים לענין, כדי להייפות עליה זאת והוא משהדל ואף מצליח ליצור דיאלוג פשוט, מובן, צלול בין גיבורי־סיפוריו.

כוחו של אריכא בכלל ובפרט בסיפורים היסטוריים אלה, הוא בכך, שה„היסטוריה“ הזמן, אינם נעשים לו לרועץ. לא הם האמת לה לסיפורו — אלא ההתרחשות הסיפורית עצמה, שלה בוודאי יש השלכות (אם נאבה בכך) לגבי זמננו שלנו. לפי־כך איננו יוצר „אווירה“ היסטורית על־ידי שימוש לשוני כביכול ארכאי עם המוני ו' ההיפוך, כפי שזה נעשה אצל סופרים רבים ה„מתעסקים“ בהומר היסטורי. כתיבתו של אריכא היא נקייה מאוד — ונקיון זה מצלה את ערך סיפוריו.

לעומת סיפורי־קדומים אלה שלו — מהוות, כאמור, חלקו הראשון של הספר אוסף של אגדות שרובן ככולן נדפסו בספרו „כנפי־כסף“ שראה אור עוד בשנת תרצ"ו. האגדות הללו יש בהן יופי רב, יש בהן פשטות, וגם בהן אותה לשון נקיה ובלתי־מצטעצעת של יוסף אריכא — ויחד עם זאת, אולי משום שנכתב לפני למעלה מ־שלושים שנה (ואני משער, שכך לא יכול אריכא לכתוב היום!) הן תמימות כל־כך, מוסר־השכל שלהן הוא כל־כך מתקבל־על־הדעת (נצחון הטוב על הרע, נצחון האושר על העושר וכו') עד כי גם בני־הנעורים של ימינו לא יקבלו את תכליתן, את מוסר־ההשכל שבהן — אלא רק את עלילותיהן המהותיות, את המחרחש בהן — ועלילות אלו יש והן יפוט מאוד כמו, למשל, בסיפור על „הרועה פלגיאל“ — אך יש והן דלות למדי כמו, למשל, באגדה על היוצרות השטן.

הנה דוגמה נאותה לתכימות זו: הבורא שולח זוגות מלאכים — פעם כדי להביא את אבן הברקת טמע־מקי הים, ופעם לנטול את היתלום החבוי מתחת לסלע שעל הר התבור. הראשון שיביא — יקבל פרס, וְ השני שלא יצליח — יקבל קנס. ה־מלאכים הטובים, בדרך כלל, אינם רבים ביניהם. רק הוגג העשירי ה־מתמודד על היהלום מן התבור, אחד מן המלאכים רב עם חברו, נוטל זמורה והופכה לסייף — ובסייף זה מכה את חברו. בבואם אל הרקיע פ־נה אליו הבורא, ואומר לו: את יצרך לא כבשת, שוטם אחיך הגך — מתיום והלאה תהיה השטן עד שיחדל החטא מקרב הארץ.

ברור, איפוא, שאם נתכוון המחבר למוסר־השכל — החטיא את ה־מטרה כיוון שהפשטנות שבו היתה בעוכריו, וגם ילד לא יסכין למוסר־השכל כזה, אך לעומת זאת האגדה עצמה, ללא ה„תכלית“, ללא מוסר־ההשכל — היא יפה ועשוייה למשוך. כך גם לגבי האגדה על הרועה פלגיאל, מוסר־ההשכל הנצרך, המתחייב מן האגדה — הוא נאיבי ביותר, אך הסיפוריות, העלילה — מפצים את הקורא.

ומעניין, דווקא באגדות אנו עדים למוטיב כל־כך ריאלי, כל־כך בלתי־„אגדי“: נסיון האדם להתגבר על החומר, על החמצה מצד אחד, ומצד שני: היות האדם נתון תמיד במבחן של חומריות, של השגת כסף וזהב למען השג אושר.

בעצם, מוטיב מטובל ויפה של כל האגדות שבעולם: הכמיהה לאושר — והשגתו, אך תמיד חוך כדי עמי־

דה במכתו.

האגדות בנות ימינו, אף הן ברובן
כבר נזלתה עבר, שהרי „ימינו“ בי
מקרה זה הוא זמן השואה, זמן מל-
חמת העולם השניה — גם כאן:
כתיבתו הישירה של אריכא, ללא
הצטעצעות מיותרת, אף כי לפעמים
בצורת סיפור בתוך סיפור, כמו, ל-
משל, האגדה על נקמתו של הנצח
מפראג, שהיא יפה מאוד, היפה בי
חלק זה של הספר — ומזכירה, בי
אופן מפתיע, בסגנונה אחד הסיפור
רים של... בנימין זאב הרצל.

אריכא הוא, כאמור, נובליסט מצו-
יין. רהיטות הכתיבה שלו, „ישירות“
כתיבתו — באה לעזרו. ואף כי בי
קובץ זה לא באה, כבקבציו האחרים,
הכונת המספר ה„בשריודמי“ שבו,
גם לא היצירות הבריאה שלו —
הרי חשוב מאוד להפנות את אגוד-
תיו וסיפוריו אלה בעיקר לבגרי-
הנוער, שאינם משופעים בספרות טר-
בה ובסיפורים טובים. בשבילם מהווה
קובץ זה תרומה חשובה ביותר.